

ЕКЗОГЕННОСТА КАТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИЧЕСКА ТЕОРИЯ

Щерьо Ножаров

EXOGENITY AS A CHALLENGE OF THE MODERN ECONOMIC THEORY

Shteryo Nozharov

Abstract

The debates of the modern economic theory, dedicated to the exogenously caused macroeconomic shocks, are analyzed in the current paper. The impulses and propagation of these macroeconomic shocks are also systematized in the study. A special attention is paid to the technology shocks and the asymmetrical threats. The main objective of the research is to be discussed if the underestimated exogenous factors or the favored endogenous factors cause the business cycle fluctuations.

Key words: business cycle, exogenous macroeconomic shocks, modern economic theory.

Въведение

Съвременната икономическа теория в голяма степен е изучила стационарните колебания на бизнес-цикъла. Ендогенността преобладава в неокласическите и неокейнсианските теории свързани с него. Например, неокласическият модел на нобеловия лауреат Лукас (1987) за изчистване на пазара, обвързва рационалните очаквания за промени в ценовото равнище с намаляване на ефективността на очакваната икономическа политика спрямо реалното повишение на заплатите и цените (Лукас, 1987, с. 120). Неокейнсианският модел на Ротемберг (1982) базиран на т.нар теория за „лепкавите цени“ в САЩ също се основава на релацията-цени и заплати (Ротемберг, 1982, с. 1187-1211).

В изложението ще бъдат посочени и други неокласически и неокейнсиански модели за да се подчертае преобладаващото базиране на съвременната икономическа теория върху ендогенните фак-

тори за обяснение на флуктуациите на бизнес-цикъла. Приемайки това за изходно условие на настоящия анализ, чрез него се обясняват сравнително добрите успехи на правителствата на отделните държави и международните икономически и финансови организации за хармонизиране и изглаждане на ендогенни циклични икономически колебания. В същото време, тази констатация дава обяснение за ниските им възможности за прогнозиране и противодействие на екзогенни импулси пораждащи макроикономически шокове водещи до икономически кризи, като например тази от 2007-2008 г.

Целта на настоящото изследване е да идентифицира наличието на подценяване на екзогенните фактори в съвременната икономическа теория, свързана с прогнозиране и управление на бизнес-цикъла и да посочи някои основни тенденции свързани с екзогенността, които се нуждаят от по-внимателно проучване.

Подходът за постигане на тази цел ще бъде теоретичен анализ, базиран на избрани модели принадлежащи към съвременната икономическа теория, след тяхното систематизиране и групиране според избрани от автора критерии.

Ограничителните условия на изследването са свързани с рестрикциите в неговия обем, поради което анализът може да се приеме само като частичен и индикативен.

Значението на публикацията е свързано основно с насочване на вниманието на изследователите към поставения в целта на изследването проблем, който има не само научно (теоретично), но и практическо значение с оглед възможността за по-точно прогнозиране и ефективно противодействие на икономическите кризи.

Изложение

В изложението на настоящото изследване ще бъдат разгледани основни моменти от съвременните ендогенни теории за бизнес-цикъла, ще бъдат систематизирани основните групи екзогенни теории и ще бъдат по-подробно анализирани някои от тях. Също така ще бъде обърнато специално внимание на развитието на съвременната българска икономическа литература по тази тематика.

Първи параграф: *надмощието на ендогенните теории при съвременното обяснение на бизнес-цикъла.*

Във въведението беше изложена хипотезата, че съвременната икономическа теория в нейните различни школи дава приоритет на ендегенното обяснение на флукуациите на бизнес-цикъла, като бяха посочени теориите на Лукас (1987) и Ротемберг (1982). В този параграф ще бъде допълнена литературната обосновка на това твърдение. Интерес в тази насока представлява обзорната монография на Хувър (1988) за новата класическа макроикономика (Хувър, 1988, с. 150-200). Според него шоковете на търсенето са доминиращи и те се развиват с бавна скорост докато достигнат своята крайна фаза. Промените в производителността също са посочени като водещ фактор за динамика на бизнес-циклите. Според автора обаче, технологичните промени се развиват на вълни и именно поради тази си циклична динамика те са част от постоянството, тоест - част от самия бизнес-цикъл. Това особено виждане на неокласиците подчертава желанието им да подчинят всички елементи на динамиката на бизнес цикъла на ендегенността. То е оспорено чрез други икономически теории представени във втори параграф на настоящото изследване, според които технологичните промени се разглеждат като екзогенен фактор на влияние върху бизнес-цикъла поради тяхното скокообразно развитие. Сред неокласиците също могат да бъдат посочени и имената на Сарджънт, Уолъс и Прескот, номиниран за нобелова награда по икономика през 2004 г.

След Ротенберг, неокейнсианската школа ще бъде анализирана и чрез възгледите на Манкив (1989). Той също ревизира екзогенния поглед за влиянието на технологичните промени върху бизнес-цикъла и го счита за опасен, тъй като може да даде възможност на политиките за оспорване на стандартните макроикономически кейнсиански политики, като непродуктивни и излишни (Манкив, 1989, с. 79-90). Това представлява сходство с горепосоченото виждане на Хувър (1988). Също така, Манкив (1989) разглежда разпространението на кумулативни (външни) ефекти за фирмите в даден отрасъл от намаляването на цените при една фирма, което засяга останалите фирми чрез т.нар. баланси на реални пари получени от спада на ценовото равнище. Това също е ендегенно обяснение на флукуациите на бизнес-цикъла.

Втори параграф: *значението на екзогенните теории за изследване на бизнес-цикъла.*

Изследването ще приеме работна дефиниция за екзогенен шок, така че да може да бъде отграничаван от ендогенните смущения на бизнес-цикъла. Според Рейми (2016) за да бъде един шок определен като екзогенен трябва да са налице три условия: първо, импулса трябва да е екзогенен по отношение на останалите ендогенни елементи в модела, второ-той не трябва да е свързан с други екзогенни шокове за да може да се идентифицира и трето-той трябва да е неочакван или с много ниска степен на вероятност (Рейми, 2016, с. 80).

На следващо място, ще бъде направен опит за частично систематизиране на основните екзогенни шокове с цел да се определят потенциалните връзки между тях и възможността за тяхното комплексно изучаване:

Първа група екзогенни шокове: Технологичните шокове:

Неутрални технологичните шокове представени от Кидланд, Фин и Прескът (1982), които ги свързват с резки технологични промени изменящи общата факторна производителност (Кидланд, Фин и Прескът, 1982, с. 1345-1370). Чрез това те правят опит да обяснят остатъка на Солоу (1957) за вариации при използването на труда и капитала (Солоу, 1957, с. 312-320), като намират каузална връзка между положителен технологичен шок и трайното намаляване на използването на труд. Намаляването започва незабавно с очакване новите технологии да повишат след известно време рязко производителността. Съществуването на тези шокове е оспорено от Шапиро (1993) и други автори които твърдят, че обяснението за остатъка на Солоу (1957) са други фактори като работната седмица на капитала, данъчно облагане на капитала, електроенергията или средно-часовите ставки и свободно време на работното място (Шапиро, 1993, с. 229-233).

Технологични шокове свързани с инвестициите представени от Грийнууд, Херкоуец и Хофман (1988). Те използват сътресенията в пределната ефективност на инвестициите чрез относителната цена на новото оборудване за да обяснят колебанията в бизнес-цикъла (Грийнууд, Херкоуец и Хофман, 1988, с. 402-417).

Новините за бъдещи технологии са представени от Беадри и Портие (2014). Тези новини създават очаквания за бъдещата производителност, което води до рязка промяна на цените на акциите и евентуален марж на заплатите (Беадри и Портие, 2014, с. 993-1074). Това оказва въздействие върху бизнес-цикъла.

Втора група екзогенни шокове: Новини за бъдещи промени:

Новините за бъдещи правителствени разходи са представени от Рейми (2011) в областта на отбраната или инфраструктурата, като ефекта им е подобен на този свързан с новините за бъдещи технологии (Рейми, 2011, с. 5-50).

Новините за бъдещи данъчни промени са представени от Лийпър, Уолкър и Йънг (2013), като ефекта ми е подобен с тези на предходните новини (Лийпър, Уолкър и Йънг, 2013, с. 1115-1145).

Трета група екзогенни шокове: Ресурсни шокове:

Петролните шокове са представени от Хамилтън (2003), който стига до извода, че сътресенията в доставките и цените на петрола са основен източник на колебания в бизнес-цикъла, като увеличението в цените имат по-силно влияние от намаленията в цените (Хамилтън, 2003, с. 363-398).

Четвърта група екзогенни шокове: Асиметрични заплахи

Сепаратизма според Блатман, Кристофър и Мигел (2010) възниква от група причини като: дефекти в институционалната среда (законодателно гарантиране на правата на управляващ елит или етнос; липсваща или опорочена избирателна система), нехомогенна плътност на населението и деформирана вътрешна география. Също така: неделимост на желаните блага (напр. религиозни ценности или свещени места), исторически обусловени претенции към територия (Блатман, Кристофър и Мигел, 2010, с. 3-57).

Тероризма представен от Абади, Алберто и Гардезабал (2003) има следните групи икономически разходи: човешките жертви на насилието, несигурност за инвеститорите, създава акцент върху слабо производителните правителствени разходи за сигурност и води до намаляване на правителствените средства за други по-производителни отрасли (Абади, Алберто и Гардезабал, 2003, с. 113-132). Всички тези разходи оказват влияние и на бизнес-цикъла

чрез намалена работоспособност, намалени спестявания и инвестиции и т.н. В частност могат да пострадат сериозно отделни икономически сектори (напр. авиация, туризъм и др.).

Пета група екзогенни шокове: финансови и монетарни:

Шокове от паричната политика са представени от Айкенбаум (1992). Той ги разглежда чрез т.нар. „ценови пъзел“ при който контракционния импулс на паричната политика при превключване на режима свързан с определено очакване на нейния регулатор, повишава чувствително нивото на цените което е последвано от спад в производството (Айкенбаум, 1992, с. 1001-1011). Екзогенността при тях произтича от възможното наднационално предаване на този тип шок когато има наличие на висока степен на международна интеграция на икономиката на държавата-реципиент.

Шеста група екзогенни шокове: екологични, демографски (миграционни) и други.

Изводът от това представяне на множеството екзогенни теории е за силна фрагментираност, хаотичност и невъзможност за обхващане на мащаба на всички явления, които могат да генерират външен импулс на въздействие върху бизнес-цикъла.

Трети параграф: *възгледи за бизнес-цикъла в новата българска икономическа литература.*

Общ обзорен преглед на новата българска икономическа литература е направен от Тодоров (2017). Разглеждайки проблемите и посоката на развитие на съвременната политическа икономия в България той засяга и теоретичните възгледи на български автори свързани с бизнес-цикъла. В тази насока сочи анализи на тема: „политическа икономия на икономическия растеж“, „политическа икономия на устойчивото развитие“, „политическа икономия на глобалната технологична промяна“, „политическа икономия на присъединяването към ЕС“ (Тодоров, 2017, с. 6).

Съществуват редица изследвания на български автори, които са фокусирани върху отделни аспекти на бизнес-цикъла:

Гечев (2004) разглежда поведението на бизнес-цикъла в балканските държави чрез релацията: насилие-политически турбуленции-икономическо развитие (Гечев, 2004, с. 81-87).

Младенова (2012) анализира въздействието върху бизнес-цикъла на българската икономика от членството на страната в ЕС (Младенова, 2012, с. 433-439).

Статев и Ралева (2015) разглеждат аналогичен въпрос фокусирайки се върху влиянието на членството на България в ЕС и постигането на конвергентен растеж чрез оптимизиране на структурата на БВП (Статев и Ралева, 2015, с. 193-207).

Мавров (2007) изследва влиянието на размера на държавните разходи върху темпът на икономическия растеж в България (Мавров, 2007, с. 52-63).

Чобанова (2007) оценява ефектите от иновационната политика в България върху бизнес-цикъла (Чобанова, 2007, с. 77-97).

Чипев (2003) разглежда институционалните конструкции за провеждане на масова приватизация в България и въздействието им върху корпоративното управление, (Чипев, 2003, с. 351-388).

Хубенова-Делисивкова (2015) изследва влиянието на регулаторните промени в Евророната върху финансовия сектор в България и свързаните с това ефекти върху бизнес-цикъла (Хубенова-Делисивкова, 2015, с. 76-91).

Белева (2011) анализира въздействието на пазара на труда върху бизнес-цикъла в България през периода 1990-2010г., (Белева, 2011, с. 3-56).

Коралова (2014) разглежда динамиката на икономическата активност чрез ефективността на ключови сегменти на транспортния сектор (Коралова, 2014, с. 109-119).

Въпреки неизчерпателността на това представяне на съвременната българска икономическа литература свързана с бизнес-цикъла се вижда ясно нейната разнопосочност. Липсва всеобхватно проучване, което да разглежда комплексното взаимодействие на детерминантите на бизнес-цикъла на българската икономика. Анализването на отделни фактори на изолирано въздействие основано на принципа „при равни други условия“ не спомага за изучаването на процеси като например забавената конвергентност при условията на вече над десетгодишно членство в ЕС и преди това на още десетгодишно прилагане на пред-присъединителни икономически програми. Високата

степен на отвореност и интеграция на българската икономика в ЕС и регионалния пазар на ЦИЕ предполага широко отворени канали за разпространение и възприемане на екзогенни макроикономически шокове и това прави тази тематика важна за България.

Заклучение

От направената систематизация във втори параграф се вижда, че теоретичните постановки свързани с екзогенните икономически шокове са твърде разнообразни и създават впечатление за хаотичност. Трудно се откриват връзки между тях, защото и в реалността техните причинители са многобройни и си взаимодействат, а не атакуват икономическата система поединично и изолирано. Въпреки, че според определението на Рейми (2016), те следва да се разглеждат поотделно, за да могат да се идентифицират, то това не спомага за развитие на комплексна икономическа политика за тяхното неутрализиране. В реалността, бизнес-цикълът е подложен на десинхронизация от множество ендогенни елементи вътре в икономическата система и в същото време на удари на различни групи екзогенни макроикономически шокове. При извършения литературен преглед не бяха открити публикации анализиращи възможността за комплексна икономическа политика обхващаща неутрализирането на комбинация от множество екзогенни и ендогенни макроикономически шокове, които влизат във взаимодействие и мултиплицират ефектите си. Последната икономическа криза от 2007-2008 г. доказва верността на едно такова предположение. Въпреки ограничения обхват на систематизацията на екзогенните шокове, настоящата публикация цели именно да обърне вниманието на изследователите върху този въпрос. Усъвършенстването на преобладаващите ендогенни обяснения на флукуациите на бизнес-цикъла няма да е достатъчно за прогнозиране и предотвратяване на следваща глобална икономическа криза.

Използвана литература

1. ABADIE, A. and GARDEAZABAL, J. (2003) The economic costs of conflict: A case study of the Basque Country. *The American Economic Review*, 93(1). p. 113-132.

2. BEAUDRY, P. and PORTIER, F.(2014)News Driven Business Cycles: Insights and Challenges, *Journal of Economic Literature*, 52(4). p. 993–1074.
3. BELEVA, I. (2011)Cyclic economic development and the labor market in Bulgaria 1990-2010 (cause-effect relations, realities and challenges). *Economic Studiesjournal*, 20(4). p. 3-56.
4. BLATTMAN, C.andMIGUEL, E. (2010) Civil War. *Journal of Economic Literature*, 48(1). p. 3-57.
5. CHOBANOVA, R. (2007) Innovation performance and challenges to the Bulgarian innovation policy. *Economic Studies journal*, (1). p. 77-97.
6. EICHENBAUM, M. S. (1992)Comment on Interpreting the Macroeconomic Time Series Facts: The Effects of Monetary Policy, *European Economic Review*. 36(5). p. 1001-1011.
7. GECHEV, R. (2004) Violence, political turbulence and economic development in the Balkans. *Development*, 47(1). p. 81-87.
8. GREENWOOD, J.,HERCOWITZ, Z. and HUFFMAN, G. F.(1988) Investment, capacity utilization, and the real business cycle. *The American Economic Review*, 78 (3). p. 402-417.
9. HAMILTON, J.(2003)What Is an Oil Shock?,*Journal of Econometrics*, 113 (2). p.363-398.
10. HOOVER, K. D.(1988) *The New Classical Macroeconomics: A Sceptical Inquiry*. Oxford: Basil Blackwell.
11. HOUBENOVA-DELISIVKOVA,T.(2015) Contemporary Tendencies In The Development Of The Financial Sector In Bulgaria In The Context Of The Regulative Changes In The Eu. *Journal of Financial and Monetary Economics*, 2(1). p. 76-91.
12. KORALOVA, P. (2014) Evaluation of the Efficiency of Economic Activity of Inland Ports at the Bulgarian Section of the Danube River. *Ikonomiceski i Sotsialni Alternativi*, (3). p. 109-119.
13. KYDLAND, F. E. and PRESCOTT,E.C. (1982)Time to Build and Aggregate Fluctuations, *Econometrica*, 50 (6). p. 1345-1370.
14. LEEPER, E. M., WALKER,T.E. and YANG, S. (2013)Fiscal Foresight and Information Flows, *Econometrica*. 81 (3). p. 1115-1145.

15. LUCAS, R. E. JR. (1987), *Models of Business Cycle*, Basil Blackwell: Oxford.
16. MANKIW, N. G. (1989) Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective. *Journal of Economic Perspectives*, 3(3). p. 79-90.
17. MAVROV, H. (2007) The size of government expenditure and the rate of economic growth in Bulgaria. *Economic Alternatives journal*, (1). p. 52-63.
18. MLADENOVA, Z. (2012) The dual challenge still ahead: economic theory and economic policy in Bulgaria after accession to the European Union. *Post-Communist Economies*, 24(4). p. 433-439.
19. RAMEY, V.A. (2016) *Macroeconomic shocks and their propagation*. Handbook of Macroeconomics, 2nd Ed., Elsevier. p. 71-162.
20. RAMEY, V.A. (2011) Identifying Government Spending Shocks: It's All in the Timing, *Quarterly Journal of Economics*, 126 (1) . p. 1-50.
21. ROTEMBERG, J. (1982) Sticky Prices in the United States. *Journal of Political Economy*. 90 (6). p. 1187-1211.
22. SHAPIRO, M. D. (1993) Cyclical productivity and the workweek of capital, *The American Economic Review*, 83(2). p. 229-233.
23. SOLOW, R. M. (1957) Technical Change and the Aggregate Production Function, *The Review of Economics and Statistics*. 39 (3). p. 312-320.
24. STATTEV, S. and RALEVA, S. (2015) Bulgarian GDP structures: convergence with the EU. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 4(2). p. 193-207.
25. TCHIPEV, P. (2003) Bulgarian mass privatisation scheme: Implications on corporate governance, *Journal of Economic Studies*, 30 (3). p. 351-388.
26. TODOROV, V. (2017) Modern Political Economy in Bulgaria: Identification Issues. *Economic Thought journal*, 62 (2). p. 3-29.

За контакти:

Гл. ас. д-р Щерьо Ножаров, катедра „Икономикс“,
УНСС – София,
e-mail: nozharov@unwe.bg